

Renesance a humanismus v Evropě

Charakteristika doby

- počátek 14.století – počátek 17.století;
- v období pozdního středověku se začal proměňovat pohled na svět, na hodnoty a ideály života;
- vzrůstal i zájem o umění antického Říma;
- na univerzitách se horlivěji studovaly spisy antických spisovatelů;
- obliba antiky a hledání nového životního stylu vedly v Itálii ve 14.století ke vzniku nového kulturního a uměleckého slohu, zvaného **renesance** = znovuzrození, obrození antiky
- renesance byla podnícena hospodářským rozmachem italských měst (městských republik – Florencie, Benátek, aj.), které zbohatly na obchodech s orientem. Jejich občanům, zejména kupcům a řemeslníkům, se nabízel širší prostor pro získání majetku a významnějšího postavení ve společnosti. Praktičtí a stále bohatší měšťané nechtěli nadále zůstat ve stínu šlechty a církve a začali s těmito vrstvami soupeřit o moc.
- epochu renesance chápeme jako kulturní a historické období znovuzrození estetického ideálu a životních měřítek antiky a na tomto ideálu založeného nového renesančního umění, literatury, filosofie, a přírodních věd;
- nástup renesance je charakterizován i rozvojem řemeslné výroby a vznikem prvních manufaktur, velkými námořními objevy, rozšiřováním mezinárodního obchodu, peněžnictví;
- objev knihtisku (1445), o nějž se zasloužil **Johannes Gutenberg**, a následné zlevnění knih umožnily rozvoj vzdělání a oblibu literatury;
- knihy vytištěné do roku 1500 – **inkunábule (prvotisky)**
- důraz je kladen na světskou stránku života a na lidský rozum, který je považován za měřítko při poznávání světa – víra v lidské schopnosti;
- mění se chápání světa – renesanční lidé si vážili světa, který je obklopuje, odvracejí se od víry v posmrtný život;
- ve středu zájmu stojí člověk – vznik nové filosofie – **humanismu**, v jehož zájmu stojí zkoumání člověka, zdůrazňují lidskou důstojnost, schopnosti a vlastnosti, právo na svobodné rozhodování;
- vznikají nové vědní obory, rozvíjí se fyzika, chemie a botanika, rozvoj lékařství umožnila anatomie (veřejné pitvy), výklad světa změnila a agronomie – postupné prosazení heliocentrismu (M.Koperník, G.Bruno, G.Galilej, J.Kepler), vzkvétala i alchymie a astrologie;
- renesanční lidé si velmi vážili umění – nacházeli v něm největší dokonalost
- umělci hledali ideální pevná pravidla, která by krásu vystihovala – renesanční tvorba je doprovázena teoretickými úvahami o umění;
- výtvarné umění – **Leonardo da Vinci** (malíř, sochař, architekt, vědec, hudebník, spisovatel), **Michelangelo Buonarroti**, **Raffaello Santi**, **Donatello**, **Hieronymus Bosch**, **Albrecht Dürer**
- důraz je kladen na vzdělanost, jejíž základem byla znalost jazyků, zejména klasické latiny – učenci se vrací k antickým spisům, zavrhnou zjednodušenou středověkou latinu;
- v oblibě byly i literární formy antického Říma – zejména tzv.epistolární literatura (umění psaní dopisů) a psaní dialogů – touto formou byla psána i mnohá vědecká díla;

- vedle latiny se rozšiřují i národní jazyky a začíná převládat literatura v národních jazycích;
- rozvíjí se i politika – anglický humanista **Thomase More** napsal dílo **Utopie**, v němž popisuje fiktivní ideální stát, založený na občanské rovnosti – neexistuje soukromé vlastnictví, všichni občané musejí pracovat 6 hodin denně, žijí v přiměřeném dostatku, věnují se vzdělávání a kultuře. Název Morova díla se stal označením celého žánru utopické literatury – **Tommaso Campanella**: **Sluneční stát**, **Francis Bacon**: **Nová Atlantis**, **Niccolo Machiavelli**: **Vladař**.
- vývoj v zaalpských zemích probíhal odlišně od vývoje v Itálii. Dlouho v nich přetrvával středověký gotický duch a renesanční myšlenky se zde prosazovaly váhavě.

Italská literatura

Dante Alighieri

- * koncem května roku 1265 ve Florencii jako syn šlechtice, † 14.9.1321 v Ravenně;
- Již v dětství se zamiloval do Beatrice de Portinari, ta se později vdala za jiného a záhy zemřela. Přesto se stala jeho celoživotní láskou a inspirací.
- Dante se zúčastnil politického života, hájil měšťanské svobody proti papežovi. Roku 1301 odjel jako člen poselstva k papeži Bonifáci VIII., ale již se nevrátil. Za jeho nepřítomnosti se ve Florencii zmocnila vlády propapežská strana, Dante byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství – žil převážně ve Veroně a Ravenně. V exilu pobýval téměř 20 let. Roku 1321 byl vyslán ve službách Ravenny s diplomatickým posláním do Benátek. Zde se roznemohl a záhy po návratu zemřel.
- **Nový život** – soubor milostných básní komentovaných prózou, deníkovou formou líčí příběh své lásky od prvního setkání s Beatricí až po její předčasnou smrt.
- **Božská komedie** – alegorická básnická skladba. 100 zpěvů je rozděleno do tří částí: Peklo, Očistec, Ráj. Děj začíná nocí na Velký pátek a končí půlnocí příštího pátku. V prvním zpěvu zabloudil básník v temném lese (alegorie světa) a snaží se dostat ne sluncem ozářenou horu (symbol štěstí). V jeho pouti mu brání pardál, lev a vlčice (symboly rozkoše, pýchy a lakoty). Na pomoc mu přichází Vergilius, provází jej peklem a očistcem. Peklo je tvořeno 9 stupňovitými kruhy, dole se trestají těžké hříchy, výše lehčí. V prvním kruhu jsou pohaní, mudrcové a básníci doby předkřesťanské – vítá ho zde Homér, ve druhém jsou duše smilníků, ve třetím požitkáři, ve čtvrtém lakomci, v pátém zuřivci a lenoši, v šestém kacíři a nevěřící, v sedmém násilníci, v osmém podvodníci, falešní proroci, v devátém zrádci a vrazi. Na dně sídlí Lucifer. Básník se během putování setkává s mnoha přáteli i odpůrci, vladaři i filosofy. Očistec má podobu ostrova s horou. Má předočistec a poté sedm pásů očistce, které značí 7 hlavních hříchů. V rajsém lese se Dante ujímá Beatrice (symbol nadpozemské dokonalosti, čistoty a pravdy). Vyčítá mu hříchy, Dante uznává své hříchy a je očištěn vodou z říčky Eunoé. V dalších zpěvech prochází 9 sférami blažených. Největší poctou je setkání s Bohem, který mu vnáší do duše pocit nejvyšší blaženosti. Sv. Bernard mu vysvětluje učení křesťanství. V eposu najdeme postavy antické – Orfeus, Ovidius i křesťanské – Kain, Mojžíš, archanděl Gabriel, Satan, ale i mnoho Dantových současníků Bonifác VIII., Filip IV. Sličný, Přemysl Otakar II., Václav II.
- Je autorem i děl vědeckých a filosofických – **Hostina**, **Monarchie**, **O řeči lidové**.

Francisco Petrarca

- * 20.7.1304 v Arezzu - † 19.7.1374 v Arquá u Padovy

- Studoval práva a teologii v Itálii a ve Francii, po vysvěcení vstoupil do služeb kardinála Colony. Podnikl pro něho řadu cest po Evropě, kterých využil pro pátrání po starých rukopisech a dalších památkách. Znal se s Karlem IV., roku 1336 se stal hostem na jeho dvoře v Praze.
- Vliv na jeho tvorbu měla láska k mladičké florentinské šlechtice Lauře. Ta se stala jeho celoživotní inspirací, i když ji spatřil pouze jednou či dvakrát, zemřela za morové epidemie. Verše věnované této dívce ohromily společnost svou vroucností, citlivostí. Po celá století sloužily jako vzor milostné poezie.
- Měl zájem o antickou literaturu, vydával staré latinské rukopisy, dával překládat Homéra a Platóna.
- Na římském Kapitolu byl korunován za krále básníků.
- **Zpěvník** – soubor 366 lyrických básní, převažují sonety, které vznikly v rozmezí 30 let autorova života. Sám je uspořádal pod názvem Zlomky v jazyce lidovém. Jsou psány hovorovou italštinou. Téměř celé dílo tvoří milostné básně, 24 básní je náboženských a politických. Básně jsou věnovány autorově nenaplněné lásce – paní Lauře. Jejich platonický vztah trval 21 let. Dílo je členěno na dvě části : 1. Za Lauřina života
2. Po Lauřině smrti

Básník obdivuje svou lásku pro její skromnost, ušlechtilost, laskavost, chvílemi ji vnímá jako nadpozemskou bytost, zároveň se soustřeďuje na rysy reálné, opěvuje její fyzickou krásu, roztomilost, cítí se i zraňován jejím odmítáním.

- **Afrika** – epos

Giovanni Boccaccio

- *1313 - † v Certaldu u Florencie 21.12.1375
- Byl nemanželským synem italského kupce a Francouzky, studoval církevní právo a klasické jazyky. Věnoval se diplomacii, ale především literární činnosti. Byl mimořádně vzdělaným humanistou, v latinsky psaných spisech poprvé souhrnně zpracoval antickou mytologii a pokusil se o první zeměpisný slovník. Byl rovněž prvním vykladačem Dantovy Božské komedie. Přátelil se s Petrarcou.
- **Dekameron** – cyklus 100 povídek spojených rámcovým příběhem. Jednotlivé historky vypráví v 10 dnech 7 žen a 3 muži. Pobývají na venkovském sídle, kam roku 1348 uprchli z Florencie před morovou nákazou. Příběhy různých námětů jim poskytují zábavu a krátí čas. První den – volné téma, druhý den – o lidech, které potkala nehoda, ale dopadlo to dobře, třetí - o lidech, kteří svou šikovností, dovedností dosáhli svého cíle , čtvrtý – o láskách s nešťastným koncem, pátý – o milencích, jejichž láska byla po mnoha stratech naplněna, šestý – o lidech, kteří se stali terčem vtipu, ale dokázali se obratně bránit, sedmý – o ženách, které svou chytrostí vyzrály nad manžely, osmý – o vztazích mezi muži a ženami, devátý – volné téma, desátý – o lidech, kteří vykonali něco pozoruhodného či šlechtného. Většinu námětů pro své novely převzal autor ze zdrojů latinských, francouzských, italských a z lidové slovesnosti. Jeho postavy nesou rysy soudobého člověka, který chce uchopit svůj osud do svých rukou. Z příběhů vyzáruje optimismus, sebevědomí, radost ze života, lásky. Každá z povídek je ukončena pointou s poučením. Italština tohoto díla se stala vzorem spisovného jazyka.
- **Rodokmenu bohů**
- **O příbězích slavných mužů, O slavných ženách** – životopisná díla
- **Fiammetta** – milostný román

Francouzská literatura

Francois Villon

- *1429/32 – †1463?

- Pocházel z chudé rodiny, jméno získal podle kněze, svého vychovatele (rodné jméno – de Montcorbier). Vystudoval universitu v Paříži, ale vedl nevázaný život, stýkal se s pařížskou spodinou a podsvětím, kradl, dopouští se dokonce zabití, po zmírnění trestu z oběšení na vyhnanství z Paříže po něm mizí všechny stopy. Jeho talent mu zajistil odbív a přízeň vyšší společnosti – včetně krále – uchránili ho před smrtí. Způsob života se stal trvalou inspirací jeho veršů, vyjádřil dokonale pocity člověka ocitajícího se na kraji společnosti. Pro své provokativní verše bývá řazen po bok prokletých básníků 19.století.
- **Odkaz** (Malý testament) – satirické rozloučení s přáteli a Paříží.
- **Závěť** (Velký testament) – básně o pomíjivosti a bídě lidského života, o strachu ze smrti, lítosti nad ztraceným mládím, o nespravedlivosti.
- Většina jeho veršů je protkána dvojsmysly, od melancholie přechází k ironii.
- Jeho život inspiroval řadu umělců – **Jarmila Loukotová: Navzdory básník zpívá, V+W : Balada z hadrů**

Francois Rabelais

- *1483/94 –† 1553 ?
- Na přání otce se stal mnichem, hrubé klášterní prostředí a touha po vzdělání ho přivedly k dalšímu studiu a povolání lékaře. Věnoval se i jiným oborům – vědecké práce si vážil více než literární tvorbě. K psaní románu ho přiměl nedostatek finančních prostředků
- **Gargantua a Pantagruel** - pětidílný román o obrech. Inspirací bylo lidové vypravování. Parodie na středověké rytířské romány, přináší postřehy ze současného života, objevuje se ostrá satira na poměry v církvi, kláštorech, školství a soudnictví. Zdůrazňuje moc lidského vědění, zabývá se soudobou morálkou. Čtenář je ohromován řadou neuvěřitelných příhod, bizarních představ .

Španělská literatura

Lope de Vega

- * 1562 –† 1635
- Získal hodnotné vzdělání, žil hekticky, bouřlivě. Milostná dobrodružství vyhledával i poté, co ve zralém věku oblékl kněžskou sutanu. Vytvořil bezpočet literárních děl nejrůznějších žánrů. Připisuje se mu na 2000 her, mnohé z nich vytvořil během 24 hodin.
- **Zahradníkův pes** - boj o štěstí a svobodu.
- **Ovčí pramen** - zpracovává skutečnou událost, vítěznou vzpouru vesnice, její jméno je názvem hry, proti tyranskému šlechtickému hodnostáři, ten svévolně překazí svatbu, ztýrá ženicha a zneuctí nevěstu, vystoupí dokonce proti králi. Vesničané jej zabijí. Při vyšetřování nikdo z vesničanů, i přes mučení, neprozradí jméno vraha, král jim jejich čin promíjí.

Miguel de Cervantes Saavedra

- * 1547 - † 1616
- Syn ranhojiče, nepříliš utěšený stav rodinných financí mu zabránil dosáhnout vyšší vzdělání. Odešel do Itálie, kde vstoupil do armády a bojoval proti Turkům, po těžkém zranění mu ochrnula ruka. Při návratu do Španělska byl zajat a prodán do otroctví do Alžíru, jeho pokusy o útěk skončily neúspěšně, a tak se domů vrátil po pěti letech, kdy se jeho příbuzným podařilo sehnat peníze na výkupné. Ani poté se mu příliš nedařilo, ocitl se dokonce ve vězení, byl vyobcován z církve. Umřel znám svým románem, ale chudý a nepochopený.

- **Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha** – dvoudílný román, ve kterém vytvořil tragikomickou postavu ztělesňující rozpory mezi realitou a ideály. Don Quijote, zchudlý šlechtic, podlehně četbě rytířských románů, pomátne se na rozum. Zapřísáhne se obnovit rytířskou slávu a vydává se do světa za dobrodružstvím. Cestou se dává hospodským pasovat na rytíře. Byl zbit kupci, poté co se s nimi dostal do sporu, neboť nechtěli uznat, že Dulcinea je nejkrásnější žena. Doma se léčí ze šrámů a poté se v doprovodu sluhy Sancho Panzy vydává opět do světa. Útočí na větrné mlýny, které považuje za obry, stádo ovcí považuje za nepřátelské vojsko. Farář a lazebník jej dopraví v kleci domů, ale vydává se opět na cestu. Chtěl podstoupit boj se lvy, ti si ho nevyšímají. Jeho přítel, rytíř Carrasco, ho donutí k návratu domů. Klidný život ho ubíjí, steskem po dobrodružství onemocněl a pochopil, jak marné bylo jeho snažení. Zemřel, ale jeho nástupcem se rozhodl stát sluha Sancho. Don Quijote se stal vzorem lidskosti, touhy po lepším světě.
- Román se stal inspirací pro mnohé autory – **Dostojevskij: Idiot, Dyk : Zmoudření Dona Quijote, Flaubert – Dva písáři**

Anglická literatura

Geoffrey Chaucer

- * 1340 ?- † 1400 ?
- Zastával významné úřady, při cestách s diplomatickými poselstvími se dostal do Itálie, kde poznal dílo průkopníků renesance. Ve své tvorbě se nechal inspirovat hlavně Boccacciiovým Dekameronem, jehož obdobou měly být veršované povídky.
- **Canterburské povídky** – napsal pouze pěti z původně plánovaných 120, vytvořil pozoruhodné dílo. Nejrůznější náměty spojil rámcovým příběhem – v díle se střídají vyprávění poutníků, mezi nimiž jsou zastoupeny všechny vrstvy středověké společnosti, směřujících k hrobu světce Tomáše Becketa do Canterbury. Vedle hrdinské povídky se objevují legendy, parodie rytířských románů, frašky.

William Shakespeare

- * 1564 , †1616
- Největší světový a anglický dramatik
- Jeho životě se ví málo, narodil se ve Stratfordu nad Avonou, v 18 letech se oženil, na konci 16.století odchází do Londýna, kde záhy vyniká jako herec a dramatik. Stává se spolunajitelem jedné z nejlepších divadelních společností. Konec života prožil opět v rodném městě.
- Jeho dramatickou tvorbu tvoří 37 her, které byly souborně vydány v roce 1623 pod názvem komedie, tragédie a historie.
- Většina komedií má spletitý a leckdy až neuvěřitelný děj, vítězí v nich láska a spravedlnost, o vítězství se velmi účinně zasazují hlavní hrdinky, které jsou rázné a cílevědomé představitelky renesančních představ o svobodném člověku.
- V historických hrách zpravidla vystupují jako hlavní hrdinové angličtí panovníci, jejichž postavy stvořil podle dobových kronik.
- Ve svých tragédiích se snažil zobrazit lidské vášně a city. Jejich hrdinové jsou sami stržijci svého osudu, jejich činy vyplývají z jejich charakteru, nejsou nositeli idejí, ale často představují složitou a často rozporuplnou povahu.
- Překladatelé do českého jazyka – **J.V.Sládek, M.Hilský**
- **Tragédie :**
 - **Romeo a Julie** – příběh nešťastně končící velké lásky vzdorující rodovým svárům.
 - **Othello** – příběh o nesmyslné žárlivosti a závisti.

- Macbeth – touha po moci , která se neštítí ani vraždit.
- Král Lear – příběh o hlouposti, podlosti a neupřímnosti, problematika vztahu otce a dcer.
- Hamlet – touha pomstít vraždu otce přivádí hlavního hrdinu na pokraj šílenství, díky své nedůvěře a tvrdohlavosti ztrácí přátele a nakonec umírá.
- **Historické hry :**
 - Richard III. – zachycení cesty na trůn přes řadu vražd
 - Jindřich IV., Jindřich VI., Král Jan – osudy anglických panovníků
 - Julius Caesar – vztah Caesara a jeho vraha Bruta.
 - Antonius a Kleopatra – příběh o tragickém konci antických milenců, kteří bojovali s Římem.
- **Komedie :**
 - Sen noci svatojánské – příběh o rozmarech lásky
 - Zkrocení zlé ženy – o napravení divoké, ješitné, líné a hádavé Kateřiny, kterou změnila láska.
 - Večer tříkrálový, Mnoho povyku pro nic, Jak se vám líbí, aj.